АНТИП'ЄСА З французької переклав

Володимир ДІБРОВА

ДІЙОВІ ОСОБИ

МІСТЕР СМІТ

МІСІС МАРТІН

МІСІС СМІТ

МЕРІ, СЛУЖНИЦЯ

МІСТЕР МАРТІН

ГОЛОВПОЖЕЖНИК

ЯВА І

Типовий англійський дрібнобуржуазний інтер'єр з двома англійськими кріслами. Англійський вечір. У кріслі біля англійського каміна сидить англієць містер Сміт у своїх англійських капцях, палить англійську люльку, читає англійську газету. У нього — англійські окуляри та охайні сиві вусики, теж англійські. Поруч, у іншому англійському кріслі, англійська місіс Сміт штопає англійські шкарпетки. Довга англійська мовчанка. Англійський годинник б'є сімнадцять англійських ударів.

МІСІС СМІТ. Гай-гай, дев'ята година. Ми повечеряли супом, рибою зі смаженою картоплею та англійським салатом. Діти запивали це

англійською водою. Сьогодні ми смачно повечеряли. А все через те, що ми живемо у передмісті Лондона і всі ми — Сміти.

МІСТЕР СМІТ, який заглибився у газету, голосно клацає язиком.

МІСІС СМІТ. Картопля виходить на диво смачною, якщо її смажити на олії. Салатна олія теж анітрохи не згіркла. Олія з крамнички на розі набагато якісніша за олію, яку продають у крамниці навпроти нас, і навіть краща за ту, яку держить бакалійник з провулка. Це, однак, не означає, що його олія така вже погана.

МІСТЕР СМІТ, який заглибився у газету, голосно клацає язиком.

МІСІС СМІТ. І все ж, найкраща олія — у крамниці навпроти нас...

МІСТЕР СМІТ, який заглибився у газету, голосно клацає язиком.

МІСІС СМІТ. Цього разу Мері дуже вдало засмажила картоплю. Минулого разу вона її засмажила набагато гірше. Я люблю, щоб картопля завжди була гарно засмажена.

МІСТЕР СМІТ, який заглибився у газету, голосно клацає язиком.

МІСІС СМІТ. Риба була свіжа-свіжа. А що вже смачнюща — язик проковтнеш. Я сама з'їла дві порції. Та де, три порції! Потім мусила йти до вбиральні. Ти теж з'їв три порції. Однак за третім разом ти поклав собі менше, ніж у попередні рази, в той час як я собі насипала отаку купу. Сьогодні я повечеряла ситніше за тебе. Як це так сталося? Адже більше за тебе ніхто в нас не їсть. Чого-чого, а апетиту тобі не бракує ніколи.

МІСТЕР СМІТ клацає язиком.

МІСІС СМІТ. А от суп вона трохи пересолила. В ньому більше солі, ніж у тобі. Ха-ха-ха. Якщо ж серйозно, то там забагато петрушки й замало цибулі. І як це я не порадила Мері покласти туди більше спецій: кілька лаврових листочків і дрібку мускатного горіха. От наступного разу скажу неодмінно.

МІСТЕР СМІТ, який заглибився у газету, клацає язиком.

МІСІС СМІТ. Наш хлопчик вже тягнеться до пива. Виросте, тільки й матиме клопоту, чим би кендюх набити. Викапаний тато. А ти за столом помітив, як він аж прикипів очима до пляшки? Але я в його склянку налила води з карафки. Його мучила спрага, і він усе випив. А Хелен скидається на мене: хазяйновита, ощадна і грає на піаніно. Вона ніколи не просить, щоб їй налили англійського пива. Зовсім, як наша меншенька. Та п'є лише молоко і не їсть нічого, крім кашки. Та це й не дивно, їй тільки два роки. А звать її — Пеггі.

Пиріг із квасолею та айвою вийшов на славу. А от на десерт, мабуть, варто було б випити чарочку бургундського, австралійського розливу, але я навмисне не поставила пляшку на стіл, щоб не подавати дітям прикладу обжерливості. Треба виховувати їх у дусі тверезості та поміркованості.

МІСТЕР СМІТ, який заглибився у газету, клацає язиком.

МІСІС СМІТ. У місіс Паркер є знайомий, румунський крамар Попеску Розенфельд, який щойно прибув з Константинополя. О, то великий знавець кефіру. Він має диплом вищої школи кефірної промисловості в Андріанополі. Завтра піду, куплю в нього каструлю справжнього румунського фольклорного кефіру. В нашому лондонському передмісті такі речі трапляються не часто.

МІСТЕР СМІТ, який заглибився у газету, клацає язиком.

МІСІС СМІТ. Кефір надзвичайно корисний для шлунка, нирок, апендициту й апофеозу. У цьому мене запевняв доктор Макензі-Кінг, що лікує дітей наших сусідів Джонсів. Він — дуже досвідчений лікар. Йому можна вірити. Він призначає тільки ті ліки, які вже на собі перевірив. Перш ніж оперувати Паркера, він зробив операцію на власній печінці, хоча вона йому й не боліла.

МІСТЕР СМІТ. А як же тоді сталося, що лікар оклигав, а Паркер помер?

МІСІС СМІТ. Ну то й що? Просто в лікаря операція пройшла успішно, а в Паркера — ні.

МІСТЕР СМІТ. Значить, Макензі — лікар нікудишній. Операція мала бути успішною в обох випадках. Або обидва вони мусили вмерти. МІСІС СМІТ. Чому це?

МІСТЕР СМІТ. Сумлінний лікар повинен гинути разом із хворим, якщо вони не здатні видужати разом. Капітан-бо йде на мулисте дно слідом за своїм кораблем.

МІСІС СМІТ. Як можна рівняти корабель до хворої людини?

МІСТЕР СМІТ. А чому б і ні? Корабель теж не без болячок, до того ж здоров'я у твого лікаря не менше, ніж у будь-якого судна. От нехай і гине разом із своїм пацієнтом, як капітан зі своїм кораблем.

МІСІС СМІТ. Ой! Я про це якось не подумала... Може, це й правда... То що ж воно все тоді означає?

МІСТЕР СМІТ. А те, що всі лікарі — шахраї. І хворі — також. В Англії чесним лишився лише Королівський військово-морський флот.

МІСІС СМІТ. Але не моряки.

МІСТЕР СМІТ. Звичайно.

Пауза.

МІСТЕР СМІТ (не випускаючи з рук газету). Щось я ніяк не збагну одну річ.

Чому в газеті у розділі "Світська хроніка" завжди подається вік небіжчиків і замовчується вік немовлят? Де ж тут логіка? МІСІС СМІТ. Я ніколи про це не думала.

Знову западає мовчанка. Годинник б'є сім разів. Мовчанка. Годинник б'є тричі. Мовчанка. Годинник більше не б'є.

МІСТЕР СМІТ (не відриваючись від газети). Ти ба! Пишуть, що Боббі Уотсон помер.

МІСІС СМІТ. О боже! Нещасний, коли він помер?

МІСТЕР СМІТ. А що тебе так дивує? Хіба ти не знаєш, що він уже два роки, як помер? Хіба ти забула, що півтора роки тому ми ходили на його похорон?

МІСІС СМІТ. Як я могла про таке забути! Звичайно, миттю все пригадала, але поясни мені, чому ти сам так здивувався, коли прочитав про це у газеті?

МІСТЕР СМІТ. У цій газеті не було ні півслова. Про його смерть писали три роки тому. Я про нього згадав, побачивши список сьогоднішніх небіжчиків.

МІСІС СМІТ. Шкода його! Він так чудово зберігся.

МІСТЕР СМІТ. Так, то був найсимпатичніший труп на всю Великобританію! Виглядав він набагато молодшим за свій вік. Бідолаха Боббі, чотири роки, як помер, а все ще був теплий. Труп трупом, тільки живий. А який він був жвавий та компанійський!

МІСІС СМІТ. Бідолашна Боббі.

МІСТЕР СМІТ. Не "на", а "ний", бідолашний Боббі.

МІСІС СМІТ. Ні, я кажу про його жінку. її теж звали Боббі, як і його, Боббі Уотсон. А що вони мали однакові імена, то люди їх не розрізняли, коли вони йшли чи стояли поруч. І тільки після його смерті всі дізналися, хто з них був ким. А втім, навіть тепер багато хто їх плутає і висловлює співчуття йому, вважаючи, що померла вона. Ти її знаєш?

МІСТЕР СМІТ. Я її випадково бачив одного разу, коли ховали Боббі.

МІСІС СМІТ. А я — ніколи. Гарна вона?

МІСТЕР СМІТ. Риси обличчя в неї доволі правильні, але красунею її не назвеш. Дуже вона дебела й надмірно гладка. І хоча її риси правильними не назвеш, усе ж загалом вона, можна сказати, красуня. Хоча й невеличка на зріст і худюща, як скіпка. Вона викладає співи.

Годинник б'є п'ять разів. Довга мовчанка.

МІСІС СМІТ. І коли вони хочуть побратися? МІСТЕР СМІТ. Не пізніше наступної весни. МІСІС СМІТ. Доведеться піти на їхнє весілля. МІСТЕР СМІТ. І нести їм якийсь подарунок. Але який саме? МІСІС СМІТ. Може, занесемо їм одну з тих семи срібних таць, які нам на весілля подарували? Вони нам жодного разу не знадобилися.

Коротка пауза. Годинник б'є двічі.

МІСІС СМІТ. Сердешна! Це ж треба було овдовіти в такому юному віці. МІСТЕР СМІТ. На щастя, в них не було дітей.

МІСІС СМІТ. А вони ж так цього прагнули! Діточок! Бідна жінка, як вона все це винесла!

МІСТЕР СМІТ. Вона ще молода. Може прекрасно за когось удруге вийти. Жалоба їй до лиця.

МІСІС СМІТ. А хто про дітей подбає? Хіба ти забув, що в них хлопчик і дівчинка. Як же їх звати?

МІСТЕР СМІТ. Так само, як і батьків, Боббі та Боббі. Дядько Боббі Уотсона, старий Боббі Уотсон,— заможна людина, і він обожнює хлопчика. Чом би йому не подбати матеріально, щоб небіж здобув пристойну освіту?

МІСІС СМІТ. Це було б так природно. А тітка Боббі Уотсона, стара Боббі Уотсон, теж могла б, зі свого боку, подбати про освіту Боббі Уотсон, дочки Боббі Уотсон. Таким чином Боббі, мати Боббі Уотсон, матиме змогу одружитися вдруге. Є в неї хтось на прикметі?

МІСТЕР СМІТ. Так, двоюрідний брат Боббі Уотсона.

МІСІС СМІТ. Як? Боббі Уотсон?

МІСТЕР СМІТ. Якого Боббі Уотсона ти маєш на увазі?

МІСІС СМІТ. Ну як же, Боббі Уотсона, сина старого Боббі Уотсона, другого дядька небіжчика Боббі Уотсона.

МІСТЕР СМІТ. Ні, це не той, а інший. Це Боббі Уотсон, син старої Боббі Уотсон, тітки того Боббі Уотсона, що помер.

МІСІС СМІТ. То ти кажеш про Боббі Уотсона, комівояжера?

МІСТЕР СМІТ. Всі Боббі Уотсони — комівояжери.

МІСІС СМІТ. Яка жорстока професія! Але вони вже до неї звикли, і їм добре ведеться.

МІСТЕР СМІТ. Так. Коли нема конкуренції.

МІСІС СМІТ. А коли нема конкуренції?

МІСТЕР СМІТ. По вівторках, четвергах і вівторках.

МІСІС СМІТ. Ага! Тричі на тиждень? А що ж Боббі Уотсон робить по цих днях?

МІСТЕР СМІТ. Відпочиває, спить.

МІСІС СМІТ. А чому він не працює по тих днях, коли конкуренції немає?

МІСТЕР СМІТ. Звідки я знаю! Я не здатен відповісти на всі твої ідіотські запитання!

МІСІС СМІТ (ображено). Ти кажеш це, щоб мене принизити?

МІСТЕР СМІТ (щиро посміхається). Ти ж сама прекрасно знаєш, що ні.

МІСІС СМІТ. Всі чоловіки однакові! Цілий день сидите, мов пні, пихкаєте сигареткою або пудрите свої носики і фарбуєте губки сто двадцять дев'ять разів на добу. А ні — то цмулите якесь питво день і ніч!

МІСТЕР СМІТ. А якої б ти заспівала, коли б побачила, що чоловіки, мов жінки, безперервно палять, пудряться, фарбують губи і жлуктять віскі?

МІСІС СМІТ. Мені воно байдуже! Але, якщо ти кажеш це навмисне, аби роздратувати мене, то що ж... Мені такі жарти остогидли, і ти це прекрасно знаєш!

Вона жбурляє шкарпетки якомога далі і шкірить зуби. Потім підводиться.

МІСТЕР СМІТ (теж підводиться, підходить до жінки, каже ніжно). О моя маленька смажена курочко, тобі не личить дихати таким чортиком! Ти ж добре знаєш, що я це кажу для забавки! (Бере її за талію і цілує.) Ну хіба не смішно, немолоді, здавалося б, люди, а воркуємо, мов закохані молодята! Може, зробимо беркиць у ліжко та й на боковеньку?

ЯВА 2

Ті самі й Мері.

МЕРІ (заходить). Я — служниця. Сьогодні по обіді я дуже гарно відпочила. Я ходила в кіно з одним чоловіком і дивилася фільм про жінок. Потім ми зайшли до кафе, випили коньяку, молока і почитали газету.

МІСІС СМІТ. Сподіваюся, сьогодні по обіді ви гарно відпочили, сходили в кіно з одним чоловіком, подивилися фільм про жінок, зайшли до кафе, де випили коньяку й молока?

МІСТЕР СМІТ. За газету забула!

МЕРІ. Містер і місіс Мартін, ваші гості, прийшли і стоять за дверима. Чекають на мене. Самі вони не наважуються зайти. Ви їх запрошували на вечерю.

МІСІС СМІТ. Так, так. Ми на них чекаємо. І ми вже зголодніли. Якби вони не

прийшли, ми б сіли обідати і без них. Цілий день ані ріски в роті не мали. Як ви могли так довго десь вештатись!

МЕРІ. Але ж ви самі дозволили мені піти.

МІСТЕР СМІТ. Воно у нас якось несамохіть вийшло.

МЕРІ (заходиться сміхом, потім ридає, нарешті всміхається). А я купила собі нічну вазу.

МІСІС СМІТ. Моя люба Мері, відчиніть, будь ласка, двері і запросіть містера й місіс Мартін до кімнати. А нам треба мерщій перевдягнутися.

Містер і місіс Сміти виходять за праву кулісу. Мері відчиняє ліві двері, через які заходять містер і місіс Мартіни.

ЯВА 3

Мері та подружжя Мартін.

МЕРІ. Де це ви так забарилися? Це — неввічливо. Треба приходити вчасно.

Вам ясно? Ну добре, сідайте вже, якщо прийшли, отут-о і чекайте.

Вона виходить.

ЯВА 4

Ті самі, але без Мері.

Містер і місіс Мартін мовчки сідають обличчям одне до одного. Ніяково усміхаються.

МІСТЕР МАРТІН (подальший діалог слід вимовляти немов казання, монотонно, співучо-протяжно, не акцентуючи жодної фрази чи слова)1. Пробачте, пані, якщо я не помиляюся, ми з вами десь зустрічалися.

МІСІС МАРТІН. І мені, пане, теж здається, що ваше обличчя мені знайоме.

МІСТЕР МАРТІН. А чи, бува, не в Манчестері я міг вас бачити?

МІСІС МАРТІН. Цілком можливо. Я сама родом із міста Манчестера! Але в мене така дірява голова, пане. Я щось ніяк не пригадую, там я вас колись бачила, чи не там.

МІСТЕР МАРТІН. Боже праведний! Чудасія та й годі! Я, пані, теж із Манчестера.

МІСІС МАРТІН. Чудасія!

МІСТЕР МАРТІН. Чудасія та й годі! Я, пані... скоро буде приблизно п'ять тижнів, як я, пані, поїхав геть із Манчестера.

МІСІС МАРТІН. Чудасія! Який дивовижний збіг! Я, пане, теж поїхала звідти приблизно п'ять тижнів тому.

МІСТЕР МАРТІН. Я, пані, їхав поїздом, котрий вирушив о пів на дев'яту і дістався Лондона за чверть до п'ятої.

МІСІС МАРТІН. Чудасія! Це ж треба! Усе так збігається! Я, пане, їхала тим самим поїздом, що й ви.

МІСТЕР МАРТІН. О боже, чудасія, та й годі! Може, я саме там вас побачив?

МІСІС МАРТІН. Все може бути, не виключено, цілком ймовірно, та, зрештою, чом би й ні! Але я, хоч убий, не пригадую ©ас, пане!

МІСТЕР МАРТІН. Я, пані, їхав у вагоні другого класу. В Англії вже немає вагонів другого класу, але я й далі ними їжджу.

МІСІС МАРТІН. Ви тільки гляньте, як дивно, яка чудасія і, разом з тим, який збіг! Я, пане, теж їхала другим класом.

МІСТЕР МАРТІН. Чудасія, та й годі! Може ми з вами, ласкава пані, й зустрілися в тому другому класі!

МІСІС МАРТІН. А знаєте, може бути, це зовсім не виключено. Але в мене гака дірява голова, люб'язний пане.

МІСТЕР МАРТІН. Моє місце, пані, було у шостому купе восьмого вагона!

МІСІС МАРТІН. Чудасія! Моє місце теж було у шостому купе восьмого вагона, шановний пане!

МІСТЕР МАРТІН. Чудасія та й годі! Який дивний збіг! Може, шановна пані, ми з вами у шостому купе й зустрілися?

МІСІС МАРТІН. Може бути. Але в мене така дірява голова, любий пане!

МІСТЕР МАРТІН. Чесно кажучи, люба пані,.в мене також голова дірява, але цілком можливо, що ми з вами помітили одне одного саме

там, і, як гарненько подумати, то таке припущення здається мені цілком слушним!

МІСІС МАРТІН. А й справді так. Так, пане!

МІСТЕР МАРТІН. Чудасія, та й годі! Я сидів на третьому місці, біля вікна, люба пані.

МІСІС МАРТІН. Боже праведний, ну чудасія, все це так дивно. А я сиділа на шостому місці, біля вікна, саме навпроти вас, любий пане.

МІСТЕР МАРТІН. Боже праведний, чудасія та й годі, і як все збігається! Тож виявляється, люба пані, що ми сиділи одне проти одного! Очевидно, що саме там ми й мали зустрітися!

МІСІС МАРТІН. Чудасія! Це все може бути, але в мене, пане, така дірява голова!

МІСТЕР МАРТІН. Чесно кажучи, люба пані, в мене також голова дірява. Одначе, цілком може бути, що ми з вами бачилися саме там.

МІСІС МАРТІН. Це правда, але я, пане, в цьому зовсім не впевнена.

МІСТЕР МАРТІН. А чи не ви, люба пані, були тією жінкою, яка попрохала мене поставити її валізу на полицю, а тоді подякувала і дозволила палити в купе?

МІСІС МАРТІН. Звичайно, пане, то напевне була я, хто ж іще! От чудасія, так чудасія! Який дивний збіг!

МІСТЕР МАРТІН. Чудасія та й годі! Як дивно, що так все збігається! Тобто виходить, що саме тоді ми з вами, пані, і познайомилися?

МІСІС МАРТІН. От чудасія, і як все збігається! А знаєте, любий пане, все може бути! Однак я, здається, всього того не пам'ятаю.

МІСТЕР МАРТІН. Я теж не пригадую.

Вони на мить замовкають. Двічі б'є годинник, відтак ще один раз.

МІСТЕР МАРТІН. Відколи я перебрався до Лондона, я оселився на вулиці Бромфілд, люба пані.

МІСІС МАРТІН. Яка чудасія, як дивно! Я теж, любий пане, відколи приїхала до Лондона, мешкаю на вулиці Бромфілд.

МІСТЕР МАРТІН. Чудасія та й годі, це, значить, виходить, що ми, люба пані, могли познайомитися на вулиці Бромфілд.

МІСІС МАРТІН. От чудасія, як дивно! Та, зрештою, це можливо. Але в мене така голова дірява, любий пане.

МІСТЕР МАРТІН. Я мешкаю в дев'ятнадцятому номері, люба пані.

МІСІС МАРТІН. От чудасія, і я мешкаю у дев'ятнадцятому номері, любий пане.

МІСТЕР МАРТІН. Значить, виходить, виходить, значить, значить, виходить, виходить, що ми одне одного бачили саме в цьому будинку, люба пані?

МІСІС МАРТІН. Цілком може бути, але в мене така дірява голова, любий пане.

МІСТЕР МАРТІН. Моє помешкання — номер вісім, на шостому поверсі, люба пані.

МІСІС МАРТІН. От чудасія. Боже, як дивно, і як все збігається! Я теж живу у помешканні номер вісім, на шостому поверсі, любий пане!

МІСТЕР МАРТІН (задумливо). Чудасія та й годі, ну що ти скажеш, от чудасія, і як все збігається! Розумієте, в мене у спальні стоїть ліжко. Воно застелене зеленою пуховою ковдрою. Спальня ця, разом із ліжком, вкритим зеленою пуховою ковдрою, розташована в кінці коридора, між бібліотекою і вбиральнею, люба пані.

МІСІС МАРТІН. Як все збігається, боже, який дивовижний збіг! У моїй спальні також стоїть ліжко, вкрите зеленою пуховою ковдрою, і ця спальня також розташована між бібліотекою і вбиральнею, любий пане!

МІСТЕР МАРТІН. Як це все дивно, цікаво і неймовірно! Виходить, пані, що ми з вами живемо в одній кімнаті й спимо, люба пані, в одному ліжку. То, може, там ми з вами і познайомилися!

МІСІС МАРТІН. От чудасія, і як все збігається! Може бути, що саме там ми й познайомилися, можливо, що й навіть минулої ночі. Але в мене, пане, така голова дірява!

МІСТЕР МАРТІН. Я маю донечку, вона живе зі мною, люба пані. їй оце два роки, білява така, одне око в неї біле, а друге — червоне. Вона така гарна, а звати її Аліса, люба пані.

МІСІС МАРТІН. Як дивно все збігається! Я також маю дочку двох років, одне око в неї біле, а друге — червоне, вона дуже гарна і звати її також Аліса, любий пане.

МІСТЕР МАРТІН (тим самим монотонним, співучо-протяжним голосом). Чудасія та й годі! Це ж треба, щоб так все збігалося! Дивина! Може, вона, люба пані, одна й та сама, що в вас, що у мене?

МІСІС МАРТІН. От чудасія! Все може бути, любий пане.

Вони досить довго мовчать... Годинник б'є двадцять дев'ять разів. Містер Мартін, добре подумавши, підводиться і повільно рухається у бік місіс Мартін, яка, ошелешена урочистістю ходи * містера Мартіна, й собі підводиться.

МІСТЕР МАРТІН (тим самим монотонним, співучим голосом). Так от, люба пані, гадаю, тепер не лишилося жодного сумніву, що ми з вами бачилися й раніше, і що ви доводитеся мені дружиною... Елізабет, ось я тебе і знайшов!

Місіс Мартін спроквола наближається до містера Мартіна. Не міняючи кам'яного виразу обличчя, вони обнімаються. Годинник сильно б'є один раз. Цей звук мусить бути настільки потужним, щоб усі глядачі здригнулися. Подружжя Мартінів, однак, його не почуло.

МІСІС МАРТІН. Дональд, це ти, my darling1?

Не рознімаючи обіймів, вони сідають в одне крісло й одразу засинають. Годинник б'є ще кілька разів. З'являється Мері. Вона прикладає палець до вуст, іде навшпиньки до середини кону, звертається

до глядачів.

ЯВА 5

Ті самі й Мері.

МЕРІ. Як бачите, Елізабет і Дональд переповнені щастям, і їм не до мене. Відкрию, однак, вам маленьку таємницю. Насправді, Елізабет — не Елізабет, а Дональд — не Дональд. Ось, будь ласка, й доказ. Дитина, про яку згадував Дональд, не є дочкою Елізабет. Малолітня дочка Дональда має одне біле й одне червоне око, так само, як і дочка Елізабет. Але в той час, як Дональдова дитина має біле око з правого

боку і червоне — з лівого, дитина Елізабет має червоне — з правого, а біле — з лівого! Таким чином весь запроваджений Дональдом дедуктивний метод розпадається на друзки саме тоді, коли справа доходить до останньої перепони, яка, власне, й спростовує слушність його теорії. Незважаючи на унікальний, погодьтеся, збіг обставин, які попервах, здавалося б, свідчать на користь цієї теорії, Дональд та Елізабет, позаяк вони не є батьками однієї й тієї ж дитини, не є Дональдом та Елізабет. І дарма він гадає, що він є Дональд. Вона теж дарма собі думає, ніби вона Елізабет. Так само йому не слід вважати, що вона Елізабет, а їй, що він — Дональд. їх підло й підступно ошукано. Хто ж тоді справжній Дональд? І хто — справжня Елізабет? Кому вигідно збивати всіх з пантелику? Цього я не знаю. Не будемо забігати наперед. Нехай усе лишається на своїх місцях. (Ступає кілька кроків у бік дверей, обертається, каже до глядачів.) А моє справжнє ім'я — Шерлок Холмс. (Виходить).

ЯВА 6

Ті самі без Мері.

Годинник б'є стільки разів, скільки хоче. Через деякий час місіс і містер Мартіни рознімають

обійми і сідають на окремі стільці.

МІСТЕР МАРТІН. Серденько, darling, забудьмо все те, чого не було між нами. Тепер, коли ми зустрілися, докладемо всіх зусиль, щоб надалі не губитись, а жити, як і колись жили.

МІСІС МАРТІН. Саме так.

ЯВА 7

Ті самі й подружжя Смітів. З правого боку заходять місіс і містер Сміти, вбрані так само, як і напередодні.

МІСІС СМІТ. Добрий вечір, любі друзі! Даруйте, що змусили вас так довго чекати. Ми думали, що слід віддати вам належне, і як тільки збагнули, що ви зволили зробити нам честь і прийти на гостину, не повідомивши про цей факт зарані, то, ні миті не гаючи, поспішили вдягнутися у своє святкове вбрання.

МІСТЕР СМІТ (розлючено). Ми за весь день ані крихти в роті не мали. Чотири години чекали. Де це вас так забарило?

Місіс і містер Сміти сідають навпроти гостей. Після кожної подальшої репліки 6't годинник Інтенсивність удару залежить від змісту мовленого. Подружжя Мартінів, особливо жінка, присоромлене і пригнічене. Через це їм важко розпочати розмову і слова, особливо на початку, здаються такими недоладними. Розмові передує довга мовчанка. Кожна з фраз супроводжується паузою. Репліки відбивають атмосферу загальної непевності і сумнівів.

МІСТЕР СМІТ. Гм.

Пауза.

МІСІС СМІТ. Гм, гм.

Пауза.

МІСІС МАРТІН. Гм, гм, гм.

Пауза.

МІСТЕР МАРТІН. Гм, гм, гм, гм.

Пауза.

МІСІС МАРТІН. Ні, ну серйозно.

Пауза.

МІСТЕР МАРТІН. Ми всі застудилися.

Пауза.

МІСТЕР СМІТ. Тим часом не холодно.

Пауза.

МІСІС СМІТ. І протягу немає.

Пауза.

МІСТЕР МАРТІН. Ні, на щастя.

Пауза.

МІСТЕР СМІТ. Гай-гай, гай-гай.

Пауза.

МІСТЕР МАРТІН. Вам щось болить?

Пауза.

МІСІС СМІТ. Ні, це він ротом.

Пауза.

МІСІС МАРТІН. У такому віці, хіба ж це годиться?

Пауза.

МІСТЕР СМІТ. Серцю не накажеш.

Пауза.

МІСТЕР МАРТІН. Свята правда.

Пауза.

МІСІС СМІТ. Так люди кажуть.

Пауза.

МІСІС МАРТІН. Люди кажуть так, а розуміти слід навспак.

Пауза.

МІСТЕР СМІТ. А істина — посередині.

Пауза.

МІСТЕР МАРТІН. Це справедливо.

Пауза.

МІСІС СМІТ (звертається до подружжя Мартінів). Ви так багато подорожуєте, скрізь бували, а от розкажіть нам що-небудь цікаве.

МІСТЕР МАРТІН (до своєї дружини). Розкажи, серденько, що ти сьогодні бачила?

МІСІС МАРТІН. Не буду нічого казати, однаково не повірять. МІСТЕР СМІТ. Ми повіримо кожному вашому слову. МІСІС СМІТ. Думати так, значить нас ображати.

МІСТЕР МАРТІН (до своєї дружини). Так думати, серденько, значить ображати господарів.

МІСІС МАРТІН (приязно). Так от, сьогодні я бачила дещо надзвичайне. Щось таке неймовірне.

МІСТЕР МАРТІН. Та розказуй вже, люба.

МІСТЕР СМІТ. Так, розважте нас.

МІСІС СМІТ. Ну, нарешті.

МІСІС МАРТІН. Так от, іду я сьогодні на базар по городину, а вона з кожним днем дорожчає...

МІСІС СМІТ. Це добром не закінчиться!

МІСТЕР СМІТ. Не перебивай, люба, це так неввічливо.

МІСІС МАРТІН. І бачу, як на розі навпроти кав'ярні один пристойно вбраний добродій, років під п'ятдесят, не більше, який... МІСТЕР СМІТ. Хто, який? МІСІС СМІТ. Хто який?

МІСТЕР СМІТ (до своєї дружини). Ну чого б я перебивав? Ге, люба? МІСІС СМІТ. Голубе мій, а хто перший урвав її своїм дебільним питанням? Хто?

МІСТЕР МАРТІН. Ша! (До своєї дружини.) Так що ж він робив там, добродій цей?

МІСІС МАРТІН. Ви не повірите, скажете, я вигадую,— а він став на коліно й зігнувся.

МІСТЕР МАРТІН, МІСТЕР СМІТ, МІСІС СМІТ. Як так! Ой! Та ви що! МІСІС МАРТІН. Так, зігнувся. МІСТЕР СМІТ. Не може бути.

МІСІС МАРТІН. Таки зігнувся. Я підійшла до нього, глип! —а він... МІСТЕР МАРТІН. Ну?

МІСІС МАРТІН. Зав'язував шнурівку на черевику, бо вона теліпалася. УСІ ВТРЬОХ. Це — фантастика!

МІСТЕР СМІТ. Якби це мені хтось інший сказав — нізащо не повірив би!

МІСТЕР МАРТІН. А чому б і ні? Тут походиш містом, ще не такі дива побачиш. Взяти, приміром, мене. Сьогодні в метро я на власні очі бачив добродія, що сидів собі на лаві і спокійнісінько читав газету.

МІСІС СМІТ. Дивак якийсь!

МІСТЕР СМІТ. Може, це був той самий!

Чути, як дзвонять у двері. МІСТЕР СМІТ. Чуєш, хтось дзвонить.

МІСІС СМІТ. Мабуть, хтось прийшов. Піду подивлюся. (Виходить, відчиняє двері, зачиняє їх, повертається.) Нікого немає.

Знову сідає.

МІСТЕР МАРТІН. А ось вам іще один приклад...

Чути дзвоник.

МІСТЕР СМІТ. Чуєш, хтось дзвонить.

МІСІС СМІТ. Мабуть, хтось прийшов. Піду подивлюся. (Виходить, відчиняє двері, повертається). Нікого немає.

Сідає на своє місце.

МІСТЕР МАРТІН (забув, що він не вдома). Гик! МІСІС МАРТІН. Ти збирався навести другий приклад. МІСТЕР МАРТІН. Так, так.

Ще один дзвоник у двері. МІСТЕР СМІТ. Чуєш, хтось дзвонить. МІСІС СМІТ. Я більше не піду.

МІСТЕР СМІТ. Так, але мусить же там хтось бути!

МІСІС СМІТ. Коли я вийшла вперше, там не було нікого. Вийшла вдруге, дивлюся — нікого. З чого ж ти взяв, що зараз там хтось має бути? МІСТЕР СМІТ. Тому що хтось же дзвонив! МІСІС МАРТІН. Це ще не причина.

МІСТЕР МАРТІН. Ні? Коли ми чуємо дзвоник, це означає, що хтось стоїть за дверима і дзвонить, щоб йому відчинили.

МІСІС МАРТІН. Не завжди. Щойно ви бачили протилежне!

МІСТЕР МАРТІН. Але здебільшого відбувається саме так.

МІСТЕР СМІТ. Коли я йду до когось, то я завжди дзвоню у двері. Гадаю, що всі так роблять. Тобто, якщо ми чуємо дзвоник, значить хтось прийшов.

МІСІС СМІТ. Теоретично це так. Але в дійсності усе навпаки. І щойно ти сам пересвідчився.

МІСІС МАРТІН. Ваша жінка має рацію.

МІСТЕР МАРТІН. От уже ці жінки! Як стануть одна за одну, гарматою їх не зіб'єш.

МІСІС СМІТ. Ну добре вже. Піду подивлюся. Щоб тільки ти не казав, ніби я вперта. Сам побачиш, що там нікого немає. (Вона виходить, відчиняє двері, знову зачиняє.) Ну що, переконався? Нікого.

Вона повертається на своє місце. От уже ці чоловіки! Такого тобі наговорять, що й класти нікуди!

У двері знову дзвонять.

МІСТЕР СМІТ. Чуєш, хтось дзвонить. Прийшов, видно, хтось.

МІСІС СМІТ (втрачає терпець). Не примушуй мене відчиняти двері. Ти ж сам бачив, що з цього виходить. Досвід підказує нам, що коли у двері дзвонять, значить там нікого немає.

МІСІС МАРТІН. Ніколи.

МІСТЕР МАРТІН. Не конче.

МІСТЕР СМІТ. Це — хибний висновок. Як правило, коли у двері дзвонять, там хтось є.

МІСІС СМІТ. Щоб він коли визнав свою провину!

МІСІС МАРТІН. Мій — такий самий впертюх.

МІСТЕР СМІТ. Там хтось є.

МІСТЕР МАРТІН. Цілком може бути.

МІСІС СМІТ (до свого чоловіка). Не може.

МІСТЕР СМІТ. Може.

МІСІС СМІТ. А я тобі кажу, ні. В усякому разі, не зачіпай мене більше з цими дурницями. Хочеш побачити, сам іди! МІСТЕР СМІТ. І піду.

Місіс Сміт знизує плечима. Місіс Мартін хитає головою.

МІСТЕР СМІТ (відчиняє двері.) О! How do you do1! (Позирає на вкрай здивованих місіс Сміт та подружжя Мартінів.) Це — Головпожежник!

ЯВА 8

Ті самі й Головпожежник.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК (на якому, звичайно, нова уніформа й велетенський лискучий шолом). Добридень шановному товариству. (Гості й господарі все ще збентежені. Місіс Сміт сердито відвертається і не відповідає на привітання.) Доброго дня, місіс Сміт. Ви, здається, на щось погнівані?

МІСІС СМІТ. Ой!

МІСТЕР СМІТ. Розумієте, річ у тому, що жінка моя трошечки гонориста і свої помилки визнавати не любить.

МІСТЕР МАРТІН. Тут між містером і місіс Сміт відбулася маленька суперечка, пане Головпожежнику.

МІСІС СМІТ (до містера Мартіна). А це не ваше діло! (До містера Сміта.) Я прошу тебе не втягувати сторонніх у наші родинні чвари.

МІСТЕР СМІТ. Та годі вже, серденько, то все пусте. Головпожежник — наш добрий старий знайомий. Мати його до мене залицялася, а батька його я прекрасно знав. Він прохав, щоби я віддав за нього свою дочку, якщо вона в мене буде. Так, сердега, й помер, чекаючи.

МІСТЕР МАРТІН. У цьому немає ні вашої, ні його провини.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. А про що тут у вас, власне, мова?

МІСІС СМІТ. Мій чоловік намагався...

МІСТЕР СМІТ. Я? Це ти намагалася.

МІСТЕР МАРТІН. Так, вона.

МІСІС МАРТІН. Ні, він.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Не гарячкуйте. Розкажіть, як усе було, місіс Сміт.
МІСІС СМІТ. Добре. Слухайте. Хоч як мені й ніяково про таке говорити, але розкажу щиру правду, бо всякий пожежник — це майже піп.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Будь ласка.

МІСІС СМІТ. Суперечка виникла, бо чоловік мій твердив, буцімто коли дзвонять у двері, то там неодмінно хтось має бути. МІСТЕР МАРТІН. Припустимо.

МІСІС СМІТ. А я казала: якщо дзвонять у двері, то там нікого немає. МІСІС МАРТІН. Хоч як дивно це виглядає.

МІСІС СМІТ. Я довела своє, і не якимись надхмарними теоремами, а на практиці.

МІСТЕР СМІТ. Хто довів? А пожежник тоді звідки взявся? Він задзвонив, я відчинив, глип! — стоїть. МІСІС МАРТІН. Коли? МІСТЕР МАРТІН. Як коли? Щойно.

МІСІС СМІТ. Так, але він підійшов тільки після четвертого дзвоника. А четвертий вже не рахується.

МІСІС МАРТІН. Так. Ніколи. Тільки три перші.

МІСТЕР СМІТ. Пане Головпожежнику, дозвольте й мені задати вам кілька запитань.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Дозволяю.

МІСТЕР СМІТ. Того разу, як я відчиняв двері й побачив вас, хто дзвонив, ви чи не ви?

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Я.

МІСТЕР МАРТІН. Значить, ви за дверима стояли? Хотіли зайти? ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Цього я не заперечую.

МІСТЕР СМІТ (до своєї дружини, переможно). Бачиш? Так хто був правий? Як почуєш дзвоник, це значить, що хтось дзвонить. Ти ж не будеш твердити, що пан Головпожежник — це порожнє місце.

МІСІС СМІТ. Звичайно, ні. Я тобі повторюю, що мала на увазі лише перші три дзвоники, бо четвертий — не зараховується.

МІСІС МАРТІН. А коли в перший раз дзвонили, то це були ви?

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Ні, не я.

МІСІС МАРТІН. Бачите? Дзвоник був, але там нікого не було.

МІСТЕР МАРТІН. Може, то хтось інший дзвонив?

МІСТЕР СМІТ. І довго ви стояли під дверима?

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Сорок п'ять хвилин.

МІСТЕР СМІТ. І нікого не бачили?

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Нікого. Я певен.

МІСІС МАРТІН. А другий дзвоник ви чули?

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Так, і це знову був не я. І нікого більше там не було. МІСІС СМІТ. Ура! Я мала рацію.

МІСТЕР СМІТ (до своєї дружини). Не поспішай. (До Головпожежника.) А що ви робили під дверима?

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Нічого. Стояв собі. Думав про різні речі.

МІСТЕР МАРТІН (до Головпожежника). А за третім разом... Це ж не ви дзвонили?

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Так, я.

МІСТЕР СМІТ. Але коли двері відчинили, то вас там не було. ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Не було, бо я заховався... щоб пожартувати. МІСІС СМІТ. Тут не до жартів, пане Головпожежнику. Справа занадто сумна.

МІСТЕР МАРТІН. Отже ми так і не вирішили: коли в двері дзвонять, є там хто чи немає?

МІСІС СМІТ. Ніколи немає. МІСТЕР СМІТ. Завжди хтось є.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. А я вас, знаєте, замирю. Бо обидві сторони трохи мають рацію, і ви, і ви. Коли в двері дзвонять, бувають випадки, що там хтось є, а бувають такі, що нікого.

МІСТЕР МАРТІН. Ну що ж, логічно.

МІСІС МАРТІН. Я згодна.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Справді, в житті все дуже просто. (До подружжя Смітів.) А ви — поцілуйтеся.

МІСІС СМІТ. Ми й так недавно цілувалися.

МІСТЕР МАРТІН. Вони й завтра цілуватимуться. Часу вистачить.

МІСІС СМІТ. Пане Головпожежнику, з вашою допомогою ми чудово все з'ясували. Отже я прошу вас без церемоній, скидайте цей шолом і присядьте на мить.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Даруйте, але я на службі й зайшов на хвилинку. Я залюбки зніму свій шолом, а от сісти, за браком часу, ніяк не можу. (Він сідає, але шолом не скидає.) Мушу зізнатися, що до вас дістатися мене спонукали не вечірні розваги, а справи службові.

МІСІС СМІТ. То розкажіть нам, пане Головпожежнику, що це за справи такі?

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Я наперед вибачаюся за таке своє нетактовне втручання (вкрай зніяковів), кх-гм (вказує пальцем на подружжя Мартінів), це не буде... з мого боку... в їхній присутності...

МІСІС МАРТІН. Кажіть, не стидайтеся.

МІСТЕР МАРТІН. Ми — давні друзі. Вони нічого від нас не приховують. МІСТЕР СМІТ. Кажіть.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Ну що ж, добре. У вас тут часом нічого не горить? МІСІС СМІТ. А чому ви нас про це питаєте?

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. А тому що... я вибачаюся, маю наказ знищувати всі пожежі, які є в місті.

МІСІС МАРТІН. Усі? ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Геть усі.

МІСІС СМІТ (збентежено). Я, власне, не знаю... не думаю... хочете, я піду подивлюся?

МІСТЕР СМІТ (принюхується). Навряд, щоб у нас щось горіло. Нічим таким, наче, горілим не пахне.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК (засмучено). Зовсім нічого? Може, яка дрібна пожежника у димарі або мотлох зайнявся десь на горищі чи у підвалі? Іскорка, вогник, жаринка.,, невже не знайдете?

МІСІС СМІТ. Далебі, так не хочеться вам жалю завдавати, але, здається, для вас саме зараз у нас нічого такого немає. Але я клянуся вам: раптом щось скоїться, то я вас миттю про це сповіщу.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Пильнуйте усякий вогонь, і я буду вам безмірно вдячний.

МІСІС СМІТ. Домовилися.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК (до подружжя Мартінів). А у вас, часом, вдома нічого не горить?

МІСІС МАРТІН. На жаль, ні.

МІСТЕР МАРТІН (до Головпожежника). Із цим у нас нині скрутно.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Боляче про це чути. Нічим похвалитися, так, дрібнота усяка — димар загорівся, сарай... Хіба ж це діло. Ніякого зиску. Коли на нулі продуктивність, то й преміальних катма.

МІСТЕР СМІТ. Кепські справи. І так тепер скрізь, де не глянь. Візьміть торгівлю або рільництво, сей год ситуація там така сама, як і з пожежами.

МІСТЕР МАРТІН. Ні збіжжя тобі, ні пожеж.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. І повеней не дочекаєшся.

МІСІС СМІТ. Зате цукор є.

МІСТЕР СМІТ. Бо цукор ми імпортуємо.

МІСІС МАРТІН. А з пожежами набагато гірше. Такі податки, що самі збитки.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Поодинокі випадки, між тим, бувають, лучаються, але дві-три жертви — показник жалюгідно малий. Так, наприклад, одна молодичка взяла й задихнулася газом на тому тижні, взялася за вентиль і ні, щоб закрити.

МІСІС МАРТІН. Забула?

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Ні, думала, що це радіо, музику хотіла послухати. МІСТЕР СМІТ. Такі похибки добром не кінчаються!

МІСІС СМІТ. А ви не перевіряли крамничку того бакалійника, що сірниками торгує?

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Там нема чого робити. Він уже застрахувався проти пожежі.

МІСТЕР МАРТІН. Може б вам піти перевірити векфільдського священика?

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Я не маю права гасити пожежі в оселях духовних осіб. Єпископ гніватиметься. Святі отці гасять свої пожежі власними силами, а якщо самі не подужують, то гукають на поміч дів чистих, цнотливих, незайманих.

МІСТЕР СМІТ. Тоді йдіть до Дюрранів.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Цього нам також не можна. Він — не англієць. Хоча й прийняв наше підданство. Недавно прийняті мають право на

власні будинки, але їм не вільно гасити пожежі, які в тих будинках спалахують.

МІСІС СМІТ. Це, однак, не завадило йому торік загасити пожежу, коли він палив свій будинок.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Він це вчинив сам-один. Крадькома. Але я, як людина порядна, на нього виказувати не збираюся.

МІСТЕР СМІТ. І я теж не збираюся.

МІСІС СМІТ. Якщо ви, пане Головпожежнику, не поспішаєте, то побудьте з нами ще якусь часинку. Без вас буде так нудно.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Розказати вам щось дотепне? МІСІС СМІТ. Звичайно. Як це люб'язно з вашого боку.

Вона цілує Головпожежника.

МІСТЕР СМІТ, МІСІС МАРТІН, МІСТЕР МАРТІН. Так, так, анекдоти, браво!

Плещуть у долоні.

МІСТЕР СМІТ. Відкрию вам одну маленьку таємницю. Всі анекдотичні історії пана Головпожежника є насправді бувалицями.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Я розказую лише те, що зазнав на власному досвіді. Правду, голу і непричесану. І ніяких прикрас.

МІСТЕР МАРТІН. Це правильно. Істину годі шукати на книжкових полицях. Вона — у самому житті.

МІСІС СМІТ. Починайте!

МІСТЕР МАРТІН. Починайте!

МІСІС МАРТІН. Тихо! Він починає!

ГОЛОВПОЖЕЖНИК (кахикає кілька разів). Я вибачаюся, але не треба так на мене дивитися. Я й без того сколочений. І соромливий. МІСІС СМІТ. Боже, який він милий!

Цілує Головпожежника.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Спробую розпочати, отже. Тільки пообіцяйте, що ви не будете слухати.

МІСТЕР МАРТІН. Якщо не послухаєш, то й не почуєш. ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Я про це якось не подумав! МІСІС МАРТІН. Я ж казала вам: він ще зовсім дитина! МІСТЕР МАРТІН, МІСТЕР СМІТ. Який гарний хлопчик!

Вони цілують його.

МІСІС МАРТІН. Вперед!

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Так от же ж, слухайте. (Знову кахикає і починає розповідь. Його голос дрижить з переповненості почуттями.) "Пес і корова", експериментальна байка. Якось одна корова спитала в одного пса: чому ти все ще не проковтнув свій хобот? Пробачте, відповів пес, але я завжди думав, що я — слон.

МІСІС МАРТІН. А яка тут мораль? ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Мораль шукайте самі. МІСТЕР СМІТ. Він має рацію.

МІСІС СМІТ (розлючено). Давайте про щось інше.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Якось один юний бичок переїв товченого скла. І в результаті у нього сталися пологи й породив він на світ божий корову. Однак, позаяк бичок той був хлопчиком, т.о корова ніяк не могла його звати "мамою". Не могла вона й "татом" його величати, бо був той бичок замалий, як на тата. І от він був змушений одружитися, як закон велить, із людиною. їх розписали в мерії з усіма відповідними процесуальними аксесуарами.

МІСТЕР СМІТ. Згідно з рецептом і за всіма правилами.

МІСТЕР МАРТІН. На маленькому вогні, у власному соку.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Так ви вже це чули?

МІСІС СМІТ. Про це всі газети писали.

МІСІС МАРТІН. Це все неподалік од нас відбувалося.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Розповім тоді іншу. "Про півня". Якось одному півневі заманулося вбратися собакою. Але не поталанило, бо що б він не гавкав, всі його одразу впізнавали.

МІСІС СМІТ. І навпаки, собаку, який зображав півня, так ніхто й не впізнав.

МІСТЕР СМІТ. А тепер послухайте, що я вам маю сказати. "Змія та лисиця". Одного разу змія підповзла до лисиці й каже: "Здається мені, що ми з вами знайомі!" Лисиця їй відповідає: "Я теж так думаю". "Тоді,— каже змія,— дайте мені гроші". "Лисиця гроші не роздає",— відказала їй хитромудра тварина і, щоб не втратити свого життя, шмигнула у глибоку яругу, поросту суницею та по вінця наповнену курячим медом. Але змія вже на неї там чатувала зі своїм мефістофельським реготом. Тоді лисиця видобула свою фінку і загорлала: "Ось підожди, я навчу тебе жити!" — відтак розвернулась і як дремене! Але їй тоді не

пощастило. Змія таки виявилася прудкішою і потужним, добре відпрацьованим ударом кулака вразила лисицю якраз поміж роги, котрі розсипалися на маліпусенькі роженята, в той час як лисиця криком кричала: "Ні! Ні! По чотири рази чотири! Я не дочка тобі!"

МІСІС МАРТІН. Як цікаво.

МІСІС СМІТ. Чудово.

МІСТЕР МАРТІН (тисне руку містерові Сміту). Прийміть мої вітання.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК (заздрісно). Байка як байка. До того ж я десь уже чув її.

МІСТЕР СМІТ. Це жахливо.

МІСІС СМІТ. Але ж це — небувальщина.

МІСІС МАРТІН. Так. На превеликий жаль.

МІСТЕР МАРТІН (до місіс Сміт). Тепер ваша черга, пані.

МІСІС СМІТ. Я знаю одну. Послухайте. Назва її— "Букет".

МІСТЕР СМІТ. Моя жінка завжди була натурою романтичною.

МІСТЕР МАРТІН. Справжня англійка.

МІСІС СМІТ. Ось вона. Одного разу наречений приніс букет квітів своїй нареченій, яка йому на це рече: дякую. Але не встигла вона сказати "дякую", як її наречений, не кажучи ані слова, бере в неї з рук квіти, що він був приніс їй і, аби провчити свою наречену, пророк:

забираю їх. А на прощання рече: прощавай, наречена. Тоді на поріг, за ріг, і здимів на рік.

МІСТЕР МАРТІН. Геніально!

Він або цілує, або не цілує місіс Сміт.

МІСІС МАРТІН. Весь світ, пане Сміт, вам заздрить, бо маєте унікальну жінку.

МІСТЕР СМІТ. Ваша правда. В неї на диво інтелектуальний розум. Вона, навіть, інтелектуальніша за мене. В усякому разі, у ній набагато більше жіночості. Так усі кажуть.

МІСІС СМІТ (до Головпожежника). Ще одненьку, пане Головпожежнику.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Ні, ні, вже така пізня година.

МІСТЕР МАРТІН. Та де, ще є час.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Я дуже стомився.

МІСТЕР СМІТ. Зробіть нам таку ласку.

МІСТЕР МАРТІН. Дуже вас прошу.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Ні.

МІСІС МАРТІН. У вас замість серця крижина. А ми згоряємо від нетерпіння. МІСІС СМІТ (падає на коліна, ридає або просто каже). Я заклинаю вас! ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Ну гаразд.

МІСТЕР СМІТ (на вухо до місіс Мартін). Він погодився! Знов розведе нудоту. МІСІС МАРТІН. Цить!

МІСІС СМІТ. Пізно. Не треба було мені бути такою чемною.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. "Нежить". Мій швагер по батьківській лінії мав кузена, в дядька якого по матері був тесть, дід якого по батькові одружився вдруге і взяв собі тутешню дівчину, брат якої, мандруючи, якось зустрів і покохав уродливицю, котра тоді ж привела йому сина, а той за жінку собі взяв завзяту аптекарку, що була, як ви вже здогадалися, меншою із небог невідомого матроса першої статті певної статі Британського королівського флоту, чий вітчим мав тітку, що вільно цвірінькала іспаньольською мовою і була, очевидячки, однією з онук винахідника, що помер замолоду, але був, у свою чергу, внуком власника виноградника, котрий чавив і продавав дуже кисле вино, хоча й мав дрібного кузена, хатнього сидня, сержанта, чий син одружився був із палкою красунею, що розлучилася з сином щирого патріота, який змалку мріяв розбагатіти й спромігся видати середульшу дочку за офіціанта, який колись бачив Ротшільда і мав брата, котрий, змінивши кілька професій, зрештою одружився, і в нього була дочка, хирлява прабабця якої носила пенсне, яке їй колись подарував кузен, що доводився зятем такому собі португальцю, який був байстрям і чий батько весь вік працював заможним мірошником, і його, мірошника, молочний брат одружився з дочкою похилого віку сільського фельдшера, котрий сам доводився молочним братом місцевого молочаря, що, в свою чергу, був байстрюком від іншого сільського фельдшера, котрий тричі поспіль одружувався і в якого третя дружина...

МІСТЕР МАРТІН. Я прекрасно знав цю третю дружину, якщо це вона. Забереться, було, в осине гніздо і обідає куркою.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. То зовсім інша.

МІСІС СМІТ. Цить!

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. От я й кажу: третя дружина якого була дочкою найвправнішої акушерки тієї місцевості, і, коли її чоловік віддав богу душу... МІСТЕР СМІТ. Точнісінько, як і моя дружина.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. То одружилася вдруге, пішла за скляра, чоловіка ще при здоров'ї, котрий прижив із дочкою начальника залізниці хлопчика, до життя хапкого і ворушкого, який одразу пішов своїм шляхом...

МІСІС СМІТ. Своєю залізничною колією...

МІСТЕР МАРТІН. Пішов із шістки, а взяв туза.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. І одружився з базарно-крамничною перекупкою, брат батька якої був пером палати, мером міста і чоловіком дуже білявої шкільної вчительки, кузен якої, мисливець...

МІСТЕР МАРТІН. А пульку він пише?

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Побрався з жінкою, не менш білявою шкільною вчителькою, котру також звали Мері, брат якої, в свою чергу, теж одружився з іншою Мері, і теж шкільною вчителькою, ще білявішою...

МІСТЕР СМІТ. Що не білявка, то Мері.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Батька якої в Канаді виховала одна стара канадійка, небога абата, бабуся якого колись випадково узимку, з ким не буває, заслабла на нежить.

МІСІС СМІТ. Яка цікава, але неймовірна бувальщина.

МІСТЕР МАРТІН. Нежить тим і небезпечна, що живиться живими.

МІСТЕР СМІТ. І хто цього не знає, тому воно не в голові.

МІСІС МАРТІН. Пробачте, пане Головпожежнику, але цей анекдот я не повністю зрозуміла. Наприкінці, там, де ви дійшли до абатової бабусі, в мене заклало у вусі і я ніяк не розберуся.

МІСТЕР СМІТ. Перше ніж щось закидати абатові та його бабусі, слід розібратись у власному вусі.

МІСІС СМІТ. То розпочніть усе знову, пане Головпожежнику, зжальтеся.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Фух! Не знаю, чи зможу. Я ж тут на роботі. Все залежить від того, яка в нас тепер година.

МІСІС СМІТ. У нас тут немає годин.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. А годинник є?

МІСТЕР СМІТ. Є, але він погано ходить. Не може, щоб не суперечити. Як на нього не подивишся, завжди показує протилежний час.

ЯВА 9

Ті самі й Мері.

МЕРІ. Місіс... містер... МІСІС СМІТ. Я вас слухаю. МІСТЕР СМІТ. Чого вам тут треба?

МЕРІ. Пробачте мені, будь ласка... і ви теж, панове... я лиш хотіла... хотіла... у свою чергу... розповісти вам один анекдот. МІСІС МАРТІН. Що вона каже?

МІСТЕР МАРТІН. Видається мені, що служниця наших друзів з'їхала з глузду. їй теж заманулося розказати якийсь анекдот.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Що вона собі думає? (Дивиться на неї.) Ой! МІСІС СМІТ. Хто дав вам право втручатися у розмову?

МІСТЕР СМІТ. Це щось нечуване. Ну, Мері... ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Ой! Невже це вона! Не може МІСТЕР СМІТ. Що з вами? МЕРІ. Неймовірно! І де! Тут!

МІСІС СМІТ. Поясніть мені, що тут відбувається? МІСТЕР СМІТ. Ви знайомі? ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Ще й як!

МЕРІ. Яка я щаслива, що знову побачила вас... нарешті! МІСТЕР і МІСІС СМІТ. Ой!

МІСТЕР СМІТ. Це вже занадто, щоб тут, у нашому домі, у передмісті Лондона.

МІСІС СМІТ. Хто ж так робить!..

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Це вона, вона гасила мої перші пожежі. МЕРІ. Я — його маленький водограйчик.

МІСТЕР МАРТІН. Якщо усе справді так... любі друзі... ці почуття по-людськи зрозумілі й гідні поваги...

МІСІС МАРТІН. Усе, що робиться по-людськи, гідне поваги.

МІСІС СМІТ. І все ж, я не хочу бачити її тут, серед нас...

МІСТЕР СМІТ. Вона не дістала відповідного виховання...

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Чому ви так упереджено до неї ставитесь?

МІСІС МАРТІН. А я такої думки, що не годиться водитися зі служницями.

МІСТЕР МАРТІН. Навіть якщо з неї вийшла б така гарна нишпорка.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Пустіть мене.

МЕРІ. Не йдіть, заклинаю вас!.. Вони лиш зовні такі мерзотники. МІСТЕР СМІТ. Гм... мг... ви мене вкрай... я такий зворушений... ваші щирі... але з іншого боку... так... так...

МІСТЕР МАРТІН. Саме так. Це ви добре помітили. МІСТЕР СМІТ. Так якось привселюдно...

МІСТЕР МАРТІН. Що не кажіть, а існує щиро британська сором'язливість, даруйте, але я спробую ще один раз загострити свою думку, що так дивує і спантеличує всіх іноземців, знавців, навіть фахівців, і завдяки якій, якщо можна так висловитися... звичайно, присутніх це не стосується...

МЕРІ. Я хотіла вам розповісти...

МІСТЕР СМІТ. Не розповідайте.

МЕРІ. Але ж я...

МІСІС СМІТ. Мері, серденько, йдіть тихенько на кухню і почитайте свої поезії перед люстерком...

МІСТЕР МАРТІН. Я також, хоч я й не служниця, читаю вірші перед дзеркалом.

МІСІС МАРТІН. От і цього ранку ти дивився у дзеркало, але себе не побачив. МІСТЕР МАРТІН. Не побачив, бо я ще туди не дійшов. МЕРІ. А, може б, я все-таки прочитала вам один маленький віршик? МІСІС СМІТ. Мері, голубонько, хіба можна бути такою нестримно впертою? МЕРІ. Отже ви згодні? То я вам його прочитаю. Вірш називається "Пожежа" і присвячений панові Головпожежнику.

Мері кидається на шию до Головпожежника.

ПОЖЕЖА

Якось у лісі загорілися поліпи

Зайнявся камінь

Зайнявся замок

Зайнявся ліс

І зайнялись чоловіки

Жінки теж зайнялися

Зайнялись пташки

І зайнялося небо І зайнявся попіл Зайнялась курява

І риби зайнялися Зайнялась вода

Пожежа зайнялася Зайнялося все геть Зайнялося зайнялось.

Вона виголошує вірш, поки Сміти не виштовхують її геть за лаштунки.

ЯВА 10

Ті самі без Мері.

МІСІС МАРТІН. Аж мороз поза шкірою йде...

МІСТЕР МАРТІН. Разом з тим у цій поезії є щось напрочуд гаряче, шалене.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. А я просто в захваті.

МІСІС СМІТ. Все одно...

МІСТЕР СМІТ. Ви перебільшуєте...

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Як вам сказати, розумієте... я згоден, це все — суб'єктивно... але вкладається у мою концепцію світобачення. Мою мрію. Мій ідеал... Між іншим, мушу вже йти. Через те, що у вас тут немає годин, знайте: рівно через три чверті години і шістнадцять хвилин у мене буде пожежа на протилежній околиці міста. Мушу поквапитись. Навіть якщо пожежа матиме дрібнолокальний характер.

МІСІС СМІТ. А що це буде? Димар горітиме?

ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Якби то! Миттєвий спалах і незначна печія у шлунку. МІСТЕР СМІТ. Шкода, що ви нас залишаєте. МІСІС СМІТ. Ви так чудово нас розважали.

МІСІС МАРТІН. Завдяки вам ми мали таку змістовну філософсько-психологічну бесіду.

ГОЛОВПОЖЕЖНИК (іде до дверей, раптом спиняється). До речі, як там та Голомоза Співачка?

Загальна мовчанка, збентеження.

МІСІС СМІТ. Як завжди, не міняючи зачіски. ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Ну гаразд, панове і пані, прощавайте. МІСТЕР МАРТІН. Хай вам теж щастить і щасливої вам пожежі! ГОЛОВПОЖЕЖНИК. Дай боже. І вам також.

Головпожежник виходить. Усі проводять його до дверей і вертаються на свої місця.

ЯВА 11

Ті самі без Головпожежника.

МІСІС МАРТІН. Я можу придбати складаний ніж для свого брата, але вам не вдасться купити Ірландію для свого діда.

МІСТЕР СМІТ. Ми пересуваємося ногами, а зігріваємося електрикою або вугіллям.

МІСТЕР МАРТІН. Той, хто сьогодні продає бугая, завтра не матиме ні худоби, ні зерна.

МІСІС СМІТ. Життя прожити — не у вікно подивитися. МІСІС МАРТІН. Можна сісти на стілець тільки коли він стоїть. МІСТЕР СМІТ. Ніколи не можна нічого з голови викидати. МІСТЕР МАРТІН. Стеля нагорі, а підлога долі.

МІСІС СМІТ. Коли я кажу "так", я вже висловлююсь певним чином. МІСІС МАРТІН. У кожного своя доля.

МІСТЕР СМІТ. Візьміть коло, заколисайте його, і воно зробиться зачарованим.

МІСІС СМІТ. Шкільний вчитель учить дітей читати, а кошенята замолоду ссуть свою матір.

МІСІС МАРТІН. А проте холодцю не звариш без гарної коров'ячої ноги. МІСТЕР СМІТ. Виїжджаючи на природу, я над усе прагну тиші та спокою. МІСТЕР МАРТІН. Не кажіть, не такий уже ви й стариган. МІСІС СМІТ. Бенджамін Франклін мав рацію: ви нервовіші за нього. МІСІС МАРТІН. Які сім днів тижня ви знас-те? МІСТЕР СМІТ. Санді, манді, т'юзді, вензді, сезді, фрайді, сетеді. МІСТЕР МАРТІН. Edward is a clerk; his sister Nancy is a typist, and his brother William is a shop assistant.1

МІСІС СМІТ. Дивна родина!

МІСІС МАРТІН. Краще синиця у світлиці, ніж онучі поночі. МІСТЕР СМІТ. Ліпше папірець у теці, ніж грець у фортеці. МІСТЕР МАРТІН. Фортеця для англійця, як для панотця Трійця. МІСІС СМІТ. Я не настільки опанувала іспанську граматику, щоб розмовляти про естетику.

МІСІС МАРТІН. Я тобі дам пантофлі моєї свекрухи, якщо ти даси мені домовину свого чоловіка.

МІСТЕР СМІТ. Нам потрібен священик-монофізит, який одружився б із нашою служницею.

МІСТЕР МАРТІН. Хліб — це рослина, але й інший хліб — це також рослина, і дуб від дуба народжується щоранку, коли сонце сходить.

МІСІС СМІТ. Мій дядько жив на селі, але акушерка тут ні до чого.

МІСТЕР МАРТІН. Папір існує для письма, кіт — для миші, а сир — щоб його шкребти.

МІСІС СМІТ. Автомобіль мчить швидко, але в кухаря страви смачніші. МІСТЕР СМІТ. Облиште дурощі, краще поцілуйте змовника. МІСТЕР МАРТІН. Charity begins at home1.

МІСІС СМІТ. Я чекаю, що водогін сам прийде до мене у мій вітряк. МІСТЕР МАРТІН. Можна довести, що з цукром людський прогрес набагато смачніший.

МІСТЕР СМІТ. На біса мені ця вакса!

Після цієї репліки містера Сміта всі інші на хвильку приголомшено змовкають. Стає відчутною загальна дратівливість, знервованість. Годинник гарячково вибиває кілька ударів. Усі наступні репліки слід вимовляти холодно і ворожо. Ворожість і нервозність чимдалі дужчають. Наприкінці цієї яви всі четверо персонажів мусять стояти обличчям один до одного, майже впритул, вигукувати свої репліки і розмахувати кулаками. Вони готові будь-якої миті кинутися в бійку.

МІСТЕР МАРТІН. А хіба можна мастити свої окуляри чорною ваксою? МІСІС СМІТ. Так, дістати все можна, аби були гроші. МІСТЕР МАРТІН. Я б скоріше кроля вбив, аніж заспівав у садку! МІСТЕР СМІТ. Какато, какато, какато, какато, какато, какато, какато, какато, какато, какато!

МІСІС СМІТ. Які какади, які какади, які какади, які какади, які какади, які какади, які какади, які какади, які какади!..

МІСТЕР МАРТІН. Який каскад какадів, який каскад какадів, який каскад какадів, який каскад какадів, який каскад какадів, який каскад какадів, який каскад какадів, який каскад какадів, який каскад какадів!..

МІСТЕР СМІТ. У псів блохи, у псів блохи.

МІСІС МАРТІН. Кактус! Конус! Крокус! Куприк! Кум!

МІСІС СМІТ. Конвоїре, розконвоюй нас.

МІСТЕР МАРТІН. Краще вилупитися з яйця, ніж поцупити отця. МІСІС МАРТІН (широко роззявляє рота). А! О! А! О! Дайте мені погризти зуби.

МІСТЕР СМІТ. Крокоїдол!

МІСТЕР МАРТІН. Гайда дамо ляпаса Уліссу.

МІСТЕР СМІТ. Піду побудую хижку у какаовому гайку й оселюся там.

МІСІС МАРТІН. У какаових гаях какаові дерева родять не кокоси, а .какао! У какаових гаях какаові дерева родять не кокоси, а какао! У какаових гаях какаові дерева родять не кокоси, а какао!

МІСІС СМІТ. Всі мишки мають кишки, але жодна кишка не має мишки.

МІСІС МАРТІН. Не руш мій кунтуш!

МІСТЕР МАРТІН. А ти облиш мій душ!

МІСТЕР СМІТ. У кущах зашарудів гаркуша.

МІСІС МАРТІН. Шістнадцять мишачих душ.

МІСІС СМІТ. І шусть у глуш!

МІСТЕР МАРТІН. На гріш нагрішив, а нишкну гірш за вишкварку.

МІСТЕР СМІТ. Розворуши віддушку!

МІСІС МАРТІН. Петрушка!

МІСІС СМІТ. О всюдисущий дух!

МІСТЕР МАРТІН. Чекай його чимдуж!

МІСТЕР СМІТ. Твій хрущ заплющив мій дощ!

МІСІС МАРТІН. А Всюдисущий Дух — бездушний чинуша.

МІСІС СМІТ. Не куштуйте сургуч, він усі мушлі покушпелить.

МІСТЕР МАРТІН. Оноре!

МІСТЕР СМІТ. Де Бальзак!

МІСІС МАРТІН, МІСТЕР СМІТ. Ален!

МІСІС СМІТ, МІСТЕР МАРТІН. Делон!

МІСІС МАРТІН, МІСТЕР СМІТ. Оноре Делон!

МІСІС СМІТ, МІСТЕР МАРТІН. Ален де Бальзак!

МІСІС МАРТІН. Грошики герготайлів, грошики герготунів.

МІСТЕР МАРТІН. Маріетто, відсунь засув!

МІСІС СМІТ. Крішнамурті, Крішнамурті, Крішнамурті!

МІСТЕР СМІТ. Папа римський мурує! Баба з воза римує. Риба рака дратує.

МІСІС МАРТІН. Базар, Бурлюк, Бутан!

МІСТЕР МАРТІН. Батрак, баняк, кизяк!

МІСТЕР СМІТ. А, ю, у, ї, я, а, ю, у, ї, я, а, ю, у, ї, я!

МІСІС МАРТІН. Б, в, г, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, п, ч, ш, щ, м'який знак! МІСТЕР МАРТІН. Від відра до дороги, від гички до дички! МІСТЕР СМІТ (удаючи з себе поїзд). Туф, туф, туф, туф, туф, туф, туф, туф, туф, туф, туф!

МІСТЕР СМІТ. Це! МІСІС МАРТІН. Все! МІСТЕР МАРТІН. Не! МІСІС СМІТ. Там! МІСТЕР СМІТ. Це! МІСІС МАРТІН. О! МІСТЕР МАРТІН. Ту! МІСІС СМІТ. То!

Усі вкрай розлючені. Кричать одне одному в вухо. Світло вимикається. У темряві чути, як ритмічно й невпинно набирає швидкість остання фраза, яку вигукують усі персонажі.

ВСІ РАЗОМ. Це все не там, це отуто, це все не там, це отуто, це все не там, це отуто, це все не там, це отуто, це все не там, це отуто, це все не там, це отуто!

Раптом слова уриваються. Вмикається світло. Містер та місіс Мартіни сидять так само, як і подружжя Смітів на початку вистави. П'єса починається знову, тільки репліки Смітів вимовляють Мартіни.

Завіса повільно опускається.